

Jarno Keskinen

Kotiin vietävien palvelujen asumisohjauksen prosessikuvaus

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

25.2.2018

Tekijä(t) Otsikko	Jarno Keskinen Kotiin vietävien palvelujen asumisohjauksen prosessikuvaus
Sivumäärä Aika	24 sivua + 3 liitettä 25.2.2018
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosionomi (AMK)
Ohjaaja(t)	Lehtori Miia Ojanen Lehtori Annakaisa Oksava
<p>Saumattomien palveluketjujen mahdollistaminen kuntoutuksessa edellyttää vastuutahojen roolien selkiyttämistä ja yhteen sovittamista. Tämä kehittämistarve on tuonut näkyväksi sosiaalisen kuntoutuksen viitekehyksen ja asiantuntijuuden palveluprosessissa. Tämä asiakasprosessikuvaus on työelämälähtöinen opinnäytetyö Perusturvakuntayhtymä Karviaisen mielenterveys- ja päihdepalveluiden kotiin vietävien palveluiden asumisohjauspalveluun. Asumisohjausta ei terminä eikä toimintana ole määritetty. Asumisohjaus termiä käytetään useasti esimerkiksi tuetun asumisen työmuotona tai ylipäättään asumisen, jossa ihmisen asuminen on sidottu johonkin palvelumuotoon. Perusturvakuntayhtymä Karviaisen asumisohjaukseen ei liity asumiseen kuuluvaa sidonnaisuutta.</p> <p>Opinnäytetyössä avataan sosiaalista kuntoutusta asumisohjauksen viitekehyksenä. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaaseen sosiaaliseen kuntoutukseen on kirjattu kuuluvan sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, kuntoutusneuvonta sekä -ohjaus ja tarpeen vaatiessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen, valmennus arjentoiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan, tukisosiaalisiin vuorovaikutuksiin ja ryhmätoiminta sekä muut toimenpiteet jotka edistävät sosiaalista kuntoutusta. Asumisohjaus on lähityötä, joka tapahtuu konkreettisesti palvelussa olevan asiakkaan toimintaympäristössä. Opinnäytetyössä on avattu sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueista psykososiaalista työtä jonka elementit ovat asumisohjauksen toimintamuotoja. Asumisohjaukseen päätyvien asiakkaiden yhteydessä käytetään usein termejä syrjäytynyt ja osaton. Opinnäytetyössä annetaan näkökulmaa siihen, mikä on kulloisenkin asiakkaan oman tulkinnan merkitys suhteessa syrjäytymiseen ja osattomuuteen.</p> <p>Asumisohjauspalveluprosessi selkeyttää paitsi asiakkaalle ja lähityöntekijöille myös yhteistyökumppaneille mistä palvelussa on kyse. Yhteistyökumppanien kanssa tämä selkeyttää asiakasohjattavuutta, asiakasvalintoja sekä yhteistyötä. Prosessikuvaus on tuotettu yhdessä kotiin vietävien palveluiden henkilökunnan kanssa kevään 2017 aikana.</p> <p>Jatko kehittämistyönä asiakaspalveluprosessin kannalta on tärkeää ottaa asiakkaat arvioimaan nyt luotua asiakasprosessia ja tulosten pohjalta tuoda siihen asiakasnäkökulmaa.</p>	
Avainsanat	Sosiaalinen kuntoutus, asumisohjaus, elämänhallinta

Author(s) Title Number of Pages Date	Jarno Keskinen The description of the client process in the supported housing counseling services 24 pages + 3 appendices 25 February 2018
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Miia Ojanen, Lecturer Annakaisa Oksava, Lecturer
<p>Enabling seamless service chains in rehabilitation requires clarifying and coordinating the roles of responsible parties. This need for development has made the framework of social rehabilitation and expertise visible in the service process. This is a working life-oriented thesis in the Federation of Municipalities Karviainen; mental health and substance abuse services; and home-based counseling services. The aim of the Thesis is to describe the client process in the supported housing counseling.</p> <p>The supported housing counseling is not defined as a term or an activity. The supported housing counseling is often used, for example, as a work form of subsidized housing or in general housing where human housing is tied to some form of service. The Federation of Municipalities Karviainen's supported housing counseling is not related to the housing affiliation.</p> <p>The thesis will open social rehabilitation as a framework for the supported housing counseling. The Social Welfare Guidelines for Social Welfare Act have been included in the Social Responsibility Guide for social rehabilitation and rehabilitation, rehabilitation counseling and counseling, and, if necessary, co-ordination of rehabilitation services, coaching for everyday activities and life management, social interaction and group activities as well as other measures that promote social rehabilitation. The supported housing counseling is a contact work with client in service that takes place in the client's own living environment.</p> <p>In the Bachelor's thesis, psycho-social work has been opened up in the areas of social rehabilitation, the elements of which are the forms of supported housing counselling. Clients who end up in supported housing counselling are often described with the term socially excluded. The thesis gives a perspective on what the meaning is from the perspective of the client's own interpretation in relation to exclusion.</p> <p>The supported housing counseling service process clarifies not only to the client but also to the partners what this service is about. With our partners, this clarifies client guidance, client preferences, and collaboration. The process description has been produced in co-operation with the staff who were part of home-delivery services during spring 2017.</p> <p>To continue this development of the client service process, it is important to bring clients to evaluate the process that is now being created and, based on the results, to bring the client perspective as a part of the development process.</p>	

Keywords	Social rehabilitation, Supported housing counseling, Life management
----------	--

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Toimintaympäristö ja prosessikuvauksen lähtökohdat	2
3	Syrjäytyminen ja osattomuus	4
4	Kuntoutus	6
5	Sosiaalinen kuntoutus	7
5.1	Psykososiaalinen työ	9
5.2	Asiakaslähtöinen ohjaus	13
6	Opinnäytetyön toteutus	14
6.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	14
6.2	Prosessikuvauksen sisällön tuottaminen	15
7	Asumisohjausprosessikuvaus	15
7.1	Tulovaihe	16
7.2	Asumisohjauksen lähiohjausvaihe	17
7.3	Asumisohjauksen päättymisen	18
8	Opinnäytetyön arviointi	19
9	Pohdinta	20
	Lähteet	24

Liitteet

Liite 1. Asumisohjauksen prosessikuvaus; tulovaihe

Liite 2. Asumisohjauksen prosessikuvaus; lähiohjausvaihe

Liite 3. Asumisohjauksen prosessikuvaus; palvelun päättymisen

1 Johdanto

Tuusan (2017) mukaan kuntoutuspalveluja ja niiden tarjoamia mahdollisuuksia tunnetaan huonosti. Syynä on hajautettu ja monikanavainen kuntoutuksen toteutusmalli, jota toteutetaan laajan lainsäädännön ja sopimus pohjan alla sekä useilla hallinnon aloilla. Myös palvelun järjestäjiä ja palveluntuottajia on lukuisia. Keskustelu kuntoutuksen palvelujärjestelmän kehittämisestä on sama kuin hyvinvointipalvelujemme järjestelmän kehittäminen. Kuntoutuspalvelujen haasteena on, että ohjaus palveluihin ontuu, kuntoutustarpeita ei tunnisteta ja kuntoutuksen mahdollisuudet jäävät käyttämättä tai ne käynnistyvät liian myöhään. Yleisesti asiakkaan prosessiin on hankalaa kytkeä samanaikaisesti ja rinnakkain erilaisia palveluja.

Viime vuosina on herätty sosiaalisen kuntoutuksen näkyväksi tekemiseen kuntoutuksen kentällä. Tuusa (2017) kirjoittaa kuntoutuspalvelujen jäykistä rakenteista ja ajattelutavoista, joissa sosiaalisen kuntoutuksen merkitystä yhteistyössä muiden palvelujen kanssa ei nähdä kokonaisvaltaisena prosessina. Kuntoutuksen painopisteen siirtäminen laitoksista ihmisten arkeen edellyttää eri vastuutahojen roolien selkiyttämistä ja yhteensovittamista. Ihmisen osallisuus kuntoutusprosessissaan vahvistaa kykyä kantaa vastuuta oman toimintakyvyn edistämisestä. Myös valtakunnallisella ja alueellisella koordinoinnilla on suuri merkitys, jotta ihmisillä on yhtäläiset ja tasavertaiset mahdollisuudet palveluihin asuinpaikkakunnasta huolimatta.

Tulevan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä on mahdollisuus vaikuttaa siihen, että kuntoutukseen liittyvät palvelut kehittyvät lain mukaiselle tasolle. Uudistustyössä tarvitaan vahvaa tietoa sekä linjauksia sosiaalisesta kuntoutuksesta johtavalta taholta toiminnan edistämiseksi. Tällä hetkellä jokainen kunta voi toteuttaa sosiaalista kuntoutusta tavallaan, koska lainsäädäntö on väljä ja tulkinnanvarainen. Sosiaalisen kuntoutuksen haasteena on, että sitä ei tunneta muualla kuin sosiaalitoimessa. Vahva tuki toisi myös resurssia sosiaaliseen kuntoutukseen, jotta saumattomat palveluketjut toteutuisivat palveluprosessien eri vaiheissa. Sosiaalisen kuntoutuksen asiantuntijat vahvistavat sosiaalista ulottuvuutta ja palveluintegraatiota huomioiden asiakkaan elämäntilanteen kuntoutussuunnitelman ja palveluprosessin pohjana. (Tuusa 2017.)

Opinnäytetyöni on monimuotoinen työelämälähtöinen asumisohjauksen asiakasprosessikuvaus, Perusturvakuntayhtymä Karviaisen mielenterveys- ja päihdeavopalveluiden

kotiin vietäviin palveluihin. Opinnäytetyö syntyi työnantajan tarpeesta kehittää uutta toimintamallia ja tehdä asumisohjauksen prosessin vaiheita näkyväksi. Oma mielenkiintoni sosiaalialan ammattilaisena on tuoda asumisohjausprosessissa sosiaalisen kuntoutuksen viitekehystä näkyväksi kuntoutujan arjessa ja moniammatillisen tiimin työssä. Asiakasprosessikuvauksen tuottamisen lisäksi opinnäytetyössä on tuotu esille näkökulmaa syrjäytymisestä ja osattomuudesta sekä avattu asumisohjauksen sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista psykososiaalista työtä. Asumisohjauksen lähityö huomioiden on edellä mainittujen aiheiden lisäksi nostettu esille asiakaslähtöisen työn näkökulmaa.

Juho Saari käsittelee kirjassaan Huono osaiset (2015:110-111) elämänhallinnan käsitettä. Saari toteaa elämänhallinnan käsitteen tarkentuvan toimintakyvyn, mahdollisuusrakenteiden ja sosiaalisten sitoumusten käsitteillä. Toimintakyky käsitetään siten, että elämänhallinnan kannalta ihmisellä on kyky kääntää käytössä olevat resurssit esim. koulutus, työ ja asunto toiminnoiksi. Toiminnoiksi kääntäminen tarkoittaa sitä, että resurssit osataan hyödyntää. Asumisohjaaja osaltaan tehtävässään tukee asiakasta tunnistamaan resurssinsa ja hyödyntämään niitä.

Asumisohjausta ei terminä eikä toimintana ole määritelty. Asumisohjaus termiä käytetään useasti kuvaamaan esimerkiksi tuetun asumisen tai ylipäättään sellaisen asumisen työnimikkeenä jossa ihmisen asuminen on sidottu johonkin palvelumuotoon. Perusturvakuntayhtymä Karviaisen asumisohjaukseen ei liity asumiseen kuuluvaa sidonnaisuutta.

2 Toimintaympäristö ja prosessikuvauksen lähtökohdat

Perusturvakuntayhtymä Karviaisen jäsenkunnat ovat Karkkilan kaupunki ja Vihdin kunta. Kuntayhtymän perussopimuksen 3§ määrittelee jäsenkuntien kuntayhtymälle antamaksi tehtäväksi ja vastuulle järjestää asukkaalleen terveydenhuoltolain mukaiset palvelut erikoissairaanhoidon mukaan luettuna ja sosiaalihuoltolain ja sosiaalihuollon erityislakien mukaiset palvelut lukuun ottamatta lasten päivähoitoa (Perusturvakuntayhtymä Karviaisen perussopimus 2015:1).

Kuntayhtymän Karviaisessa toiminta on järjestetty elämänkaarimallin mukaisesti ja se on jaettu perheiden, työikäisten ja ikäihmisten palvelulinjoiksi. Mielenterveys ja päihdepalveluiden kotiin vietävät palvelut johon opinnäytetyön asumisohjauksen asiakaspalvelun prosessikuvaus kohdentuu, kuuluu työikäisten palvelulinjaan

terveyskeskuspalveluihin. Työikäisten palvelulinjan palvelujen piiriin kuuluvat kaikki täysi-ikäiset ihmiset sekä perheet joissa ei ole enää alle 18-vuotiaita lapsia. Palveluissa korostuu työssä käymisen mahdollistaminen ja tukeminen.

Mielenterveys- ja päihdepalveluiden kotiin vietävien palveluiden asumisohjauspalvelua tarjotaan niille Karkkilan kaupungin ja Vihdin kunnan työikäisille (18 - 64 -vuotiaille) asukkaille, joiden elämänhallinta ja sen myötä itsenäinen asuminen on vaarantunut. Palveluun pääsemisen ehtona ei ole mielenterveys tai päihdeongelman tuoma diagnoosi. Palvelun tarkoituksena on myös ennaltaehkäistä mielenterveys- ja päihdeongelmien syntymistä tai syventymistä.

Asiakaskunnan heterogeenisyys tuottaa ammatillisen haasteen palveluntuottajalle. Palveluun voi ohjautua päihdeongelman kanssa rimpuileva nuori jolta on jäänyt ammatillinen koulutus saamatta tai asiakkaana voi olla asuntoonsa eristäytynyt henkilö joka on esimerkiksi mielenterveydellisistä syistä työkyvyttömyyseläkkeellä. Molemmat henkilöt voidaan kategorisesti luokitella osattomiksi ja syrjäytyneiksi. Toisaalta asiakkailla voi olla itsellään toisenlainen käsitys tilanteestaan. Opinnäytetyöhön on tuotu tutkimuksellista näkökantaa syrjäytymisen ja osattomuuden käsitteiden avaamiseksi, jotta se osaltaan tukisi asiakaslähtöistä työtettä ja ymmärtäisimme, että myös osallisuus on ihmisen henkilökohtaiseen kokemukseen pohjautuva asia.

Asumisohjausprosessia lähestytään sosiaalisen kuntoutuksen sekä psykososiaalisen työn kautta. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä selkeytetään toimintamuotojen ja tavoitteiden kautta, koska sen määrittelyä ei ole pystytty sen monimuotoisuudesta johtuen selkeästi tekemään.

Sosiaalisen kuntoutuksen tutkimuskirjallisuudessa valtaistumiseen tähtäävä kuntoutus, sosiaalinen kuntoutus, ohjaava koulutus, valmentava koulutus ja työvoimapolitiittiseen koulutukseen liittyviä käsitteitä on käytetty samaan toiminnan kenttään. Huomioitavaa on, ettei sosiaalista kuntoutusta pidä rajata pelkästään työvoimapolitiittisten toimenpiteiden alle (Haapamäki 2009:9 -10).

Perusturvakuntayhtymä Karviaisen organisaatiossa on sosiaalipalveluihin kuuluva oma sosiaalisen kuntoutuksen palvelu, joka tukee henkilöiden sijoittumista aktivointi- ja työllistymissuunnitelmien kautta työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan.

Mielenterveys- ja päihdepalveluyksikkömme sijoittuu organisaatiossa terveysterveyskeskuksen alaisuuteen. Prosessikuvauksen merkitys näkyy niin ammatillisen työskenteelyn kuin sosiaalisen kuntoutuksen viitekehyksen arvottamisessa ja profiilin nostossa terveysterveyskeskuksen mielenterveys- ja päihdepalveluissa sekä toivottavasti läpi organisaation.

Sosiaalisen kuntoutuksen käytännön prosessit on muotoutunut moniammatillisiksi ja monialaisiksi. Asiakkaan tilanteesta riippuen toimijoita voi olla esimerkiksi työvoimahallinnosta, aikuissosiaalityöstä sekä päihdetyöstä. Edellä kuvattu haastaa palveluiden tuottajat ylisektorien tapahtuvaan dialogiin ja yhteistyöhön. Sosiaalisen kuntoutuksen toiminnan vakiinnuttamiseksi Mika Ala-Kauhaluoma ja Matti Tuusa toteavat Kuntoutus 2015 lehdessä olevassa katsauksessaan tarvittavan toimivia palvelukonsepteja sekä työprosesseja (Ala-Kauhaluoma - Tuusa 2015:36).

Asiakaspalveluprosessikuvaus selkeyttää paitsi asiakkaalle ja työntekijöille, myös yhteistyökumppaneille mistä palvelussa on kyse. Yhteistyökumppanien kanssa tämä selkeyttää asiakasohjattavuutta, asiakasvalintoja sekä yhteistyötä.

Asumisohjauksen prosessikuvaus liittyy samanaikaisesti vuoden 2017 aikana toteutettuun PTKY Karviaisen mielenterveys- ja päihdepalveluiden kehittämistyöhön. Mielenterveys- ja päihdepalveluissa on muokattu palvelukuvauksia ja prosessikuvauksia tehdään kaikkiin palveluihin. Muita palveluita ovat psykiatristen sairaanhoitajien avovastaanotot, päihdeklinit, mielenterveyskuntoutujien päivätoiminta, tehostettu palvelu asuminen sekä tuki asuminen.

3 Syrjäytyminen ja osattomuus

Syrjäytymisen käsitteen yhteydessä käsitettä määrittelemättä, puhumme pitkäaikais-työttömistä, syrjäytyneistä nuorista, mielenterveysongelmaisista ja niin edelleen pysähtymättä miettimään miten nämä ihmiset kuuluvat tähän käsitteeseen ja mitä sillä tarkoitetaan. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa kansallisessa toimintasuunnitelmassa (2003) syrjäytymisen käsitteellinen vastakohta on osallisuuden toteutuminen. Osallisuuden toteutumisesta tarkennetaan siten, että syrjäytyneet tulevat uudelleen osallisiksi yhteiskunnantoiminnoista, kuten työstä, harrastuksista, koulutuksesta kulttuurielämästä ynnä muusta. Edellisen mukaan, mikäli et osallistu määritelmän

mukaisiin osallisuuden toteamuksiin määrityt osattomaksi ja syrjäytyneeksi (Juhila 2006:53).

Osallisuus tuodaan esille ulkopuolisuuden, osattomuuden ja syrjäytymisen, vastakohtana. Tämän lisäksi osattomuuden synonyymina käytetään termiä ”osallistumattomuus”. Ei-osallisuus on myös termi, joka määritellään työttömien ja syrjäytyneiden ihmisten ulkopuolisuudeksi ja vaille jäämiseksi osallisuuden kokemuksesta. Osallisuuden ja syrjäytymisen esittäminen vastakohtina viittaa kaksijakoiseen erotteluun, jossa toisen ilmeneminen johtaa yksinkertaistettuna toisen katoamiseen (Mattila-Aalto 2009:21-22).

Raija Kerätär erittelee väitöskirjassaan (2016) syrjäytymisen syrjäytymiseksi 1) tuottamisesta, 2) kuluttamisesta, 3) sosiaalisesta yhteisöstä tai 4) vallasta. Tuottamiseen liittyvä syrjäytyminen sisältää epävakaa aseman työmarkkinoilla, johon voi olla syynä työttömyys tai työkyvyttömyys. Työttömyys ja epävarma asema työmarkkinoilla voivat johtaa syrjäytymiseen kuluttamisesta. Sosiaalisista yhteisöistä syrjäytyminen koskee niin harrastusten, työn kuin arjessa ilmenevien sosiaalisten verkostojen vähäisyyttä. Vallasta syrjäytyminen liittyy ja sillä tarkoitetaan omien intressien puolustamiskyvyn heikkenemistä. Kaikki osatekijät ovat sidoksissa työmarkkina-asemaan (Kerätär 2016:46).

Professori Juho Saari peräänkuuluttaa ymmärrystä syrjäytymiselle tapahtumaketjuna joka johtaa poikkeavaan elintasoon, huono-osaisuuteen, poikkeavaan elämänlaatuun ja elämäntapaan. Merkittävää on myös se, että osalle suomalaisista syntyy takamatkaa muihin nähden, koska he eivät pääse muiden lailla suomalaiseen elämäntapaan kuuluviin normaaleihin siirtymiin, jotka mahdollistaisivat kohtuullisen elintason, elämänlaadun ja tavan. Saari myös esittää yksinäisyyden juurisyynä edellä kuvattuun tapahtumaketjuun ajautumisesta, jonka oireina ovat muun muassa mielenterveys- ja päihdeongelmat, peliriippuvuus, aloitekyvyttömyys, uniongelmat liikkumattomuus ja yleisesti ottaen voimattomuus huolehtia itsestään (Kauppalehti 2018).

Mari Kivistö kirjoittaa tutkimuksessaan, että osallisuuden vastakohtana syrjäytyneisyys on luonteeltaan prosessi (Heikkilä 2000, Levitas 2007, Helne 2002). Vammaisen henkilön kohdalla prosessi voi edetä vammautumisesta työkyvyn menettämiseen ja työttömyyteen, työttömyydestä köyhyyteen ja köyhyyden seurauksena syrjäytyneisyyteen. Kivistö kertoo työssään kohdanneensa vammautumisen myötä työelämästä pudonneen henkilön, joka kuvasi kokeneensa vasta vammautumisen jälkeen osallisuutta. Henkilö

ei ollut työelämän kentillä kokenut osallisuutta. Koetun hyvinvoinnin ja osallisuuden määrä kasvoi, vaikka toimeen tulo pieneni. Yleisenä olettamana ei voi pitää, että kaikki jotka eivät ole syrjäytymisvaarassa olisivat osallisia (Kivistö 2011:28).

Päivi Rissanen jatkaa väitöskirjassaan Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta, pohdintaa yksilön oikeudesta määritellä itse osallisuutensa siten että, osallistamisen on tapahduttava osallistujan intresseistä käsin, yksilö päättää itse mikä on hänelle paras, sitä ei määrittele ”osallistaja”. Osallistaminen ei tarkoita päättäjien, hoitajien tai tutkijoiden yrityksiä muokata toiminnan, kehityksen tai tutkimuksen kohteita ulkopuolelta määrättyyn kehitysprosessiin, ei vaikka osallistajien mielestä osallistaminen olisikin kohteille hyväksi (Rissanen 2015:155).

Osallisuutta voidaan toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä pitää Pierre Bourdieun ajatuksia sovellettaessa kenttinä, joiden välisissä suhteissa ja jopa taisteluissa osallisuutta jatkuvasti muokataan ja rakennetaan. Ihmiset ovat vaihtelevasti tavoitteellisia ja aktiivisia toimijoita. Toisaalta ihmiset todellisuudessa toimivat, joko osallistuvat tai jättävät osallistumatta jollakin tavalla, kokevat elämässään merkityksellisiksi tietyt heille tärkeät asiat (osallisuuden kokeminen) ja kirjoittavat ja puhuvat jollakin tietyllä tavalla (diskursiivinen osallisuus) (Kivistö 2014:249).

4 Kuntoutus

Valtioneuvoston kuntoutusselonteossa vuodelta 2002 kuntoutus käsitettä avataan seuraavasti, Kuntoutuksen tavoitteena on kuntoutuminen. Kuntoutus voidaan kuntoutumisen näkökulmasta määritellä ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessiksi, jonka tavoite tilana on, itsenäinen selviytyminen, toimintakyky, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistyminen. Kuntoutus on suunnitelmallista ja monialaista, useimmiten pitkäjänteistä toimintaa, jonka tavoitteena kuntoutujan oman elämäntilanteensa hallinta (Kuntoutusselonteko 2002:3.)

Kristiina Härkäpää ja Aila Järvinen avaavat ja syventävät käsitettä kirjassaan. He toteavat, ettei kuntoutuksella pyritä pelkästään kuntoutujan psykofyysisessä tilassa tapahtuvaan muutokseen vaan tarkoituksellista on hakea myös muutosta yksilön ja ympäristön väliseen suhteeseen. Kuntoutuksen yleiset tavoitteet; parempi selviytyminen arkielämässä, työssä jaksaminen tai liittyminen yhteisön toimintaan kuvaavat ihmisen toimintaa

ja osallisuutta sosiaalisessa ja fyysisessä ympäristössä. Tavoitteisiin liittyy kuntoutujan näkökulmasta lisääntynyt oman elämäntilanteen hallinta sekä vaikuttamismahdollisuus. Edellä esitetyt tavoitteet voivat toteutua myös silloin, kun esimerkiksi sairauden oireita tai vamman aiheuttamia toiminnallisia rajoituksia ei kyetä poistamaan (Härkäpää – Järvinen 2006:17).

5 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalista kuntoutusta on määritelty eri yhteyksissä jo 1970-luvulta lähtien. Tuolloin se nähtiin ajan hengen mukaisesti ympäristön kautta ja pohdittiin, miten ympäristöä voitaisiin muuttaa sopivammiksi kuntoutujille – tai vammaisille, sillä sosiaalista kuntoutusta tarkasteltiin tuolloin vammaislainsäädännön piiriin kuuluvien ihmisten näkökulmasta (Tuusa - Ala-Kauhaluoma 2014:6).

Tuolloin 1970-luvulla yleistyi kuntoutuksen nelijako. Se ryhmitteli kuntoutuksen osa-alueet lääkinnälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen ja sosiaaliseen. Sosiaalisen kuntoutuksen osa-alue on hakenut paikkaansa eniten. Tämä ilmenee monimuotoisena puheena sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvässä keskustelussa. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä on muun muassa pidetty kattokäsitteenä koko kuntoutusjärjestelmälle, kuntoutustoimintaa läpäisevänä periaatteena ja siihen yhdistettiin kaikki se, mikä ei kuulunut muuhun kuntoutukseen (Haimi - Hurme 2007:40-41).

Tavoitteiden osalta sosiaalisen kuntoutuksen raja lääkinnälliseen tai toimintakykykuntoutukseen on melko selvä, mikäli jälkimmäisten tavoitteeksi asetetaan fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn paraneminen. Sosiaalinen kuntoutus täydentää toimintakykykuntoutusta tai lääkinnällistä kuntoutusta niissä tilanteissa, joissa toimintakyvyn paraneminen ei itsessään riitä sosiaalisen integraation saavuttamiseen (Järvikoski 2013:47).

Sosiaalihuoltolakiin (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17 §.) määriteltiin sosiaalinen kuntoutus yhdeksi sosiaalihuollon palveluksi vuonna 2015. Tällöin sosiaalinen kuntoutus sai ensimmäisen kerran lainmukaisen määritelmän. Lain määritelmän mukaisesti sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettu tehostettu tuki sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi on sosiaalista kuntoutusta.

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaaseen sosiaaliseen kuntoutukseen on kirjattu kuuluvan sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, kuntoutusneuvonta sekä -ohjaus ja tarpeen vaatiessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen, valmennus arjetoiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan, tukisosiaaliin vuorovaikutuksiin ja ryhmätoiminta sekä muut toimenpiteet jotka edistävät sosiaalista kuntoutusta (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017:56).

Toteutettaessa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua, se toimii yhteistyössä lääkinnällisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen kanssa. Arvioitaessa asiakkaan tarvetta sosiaaliseen kuntoutukseen, on olennaista selvittää hänen tarpeensa ja mahdollisuutensa saada kuntoutusta terveyspalvelujärjestelmässä, opetushallinnossa työ- ja elinkeinohallinnossa, eläke- ja sosiaalivakuutusjärjestelmässä, tapaturma- ja liikennevakuutuksessa, veteraanien kuntoutuksessa tai järjestöjen kuntoutus- ja sopeutumisvalmennustoiminnassa. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen yhdistetään asiakkaan tilanteen vaatiessa päihde- ja/tai mielenterveyshoito sekä muut tarvittavat palvelut ja tukitoimet yli sektorirajojen (Puromäki – Kuusio – Tuusa - Karjalainen 2016:15).

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen ja hyvinvoinninlaitoksen teettämässä kuntakyselyssä 2016, Sosiaali- ja terveysministeriön ja sosiaalisen kuntoutuksen tutkimus tuloksissa sosiaalista kuntoutusta oli määritellyt käytännön näkökulmasta monella eri tavalla. Useissa vastauksissa sosiaalinen kuntoutus nähtiin asiakkaan tarpeista lähtevänä monimuotoisena ja moniammatillisena konkreettisenä palveluna; asiakkaan vaativaan elämäntilanteeseen perehtymisenä asiakkaan edun mukaisella tavalla. Asiakkaan palvelupolun löytämisessä palveluohjaus koettiin tärkeäksi menetelmäksi. Kokonaisvaltaisuus nähtiin yleisesti tärkeänä. Vastauksissa oli myös todettu, että sosiaalinen kuntoutus ilman terveyden näkökulmaa ei riitä sekä kerrottiin, ettei voida hoitaa ongelmia puuttumatta niiden syihin (Puromäki ym.2016:23).

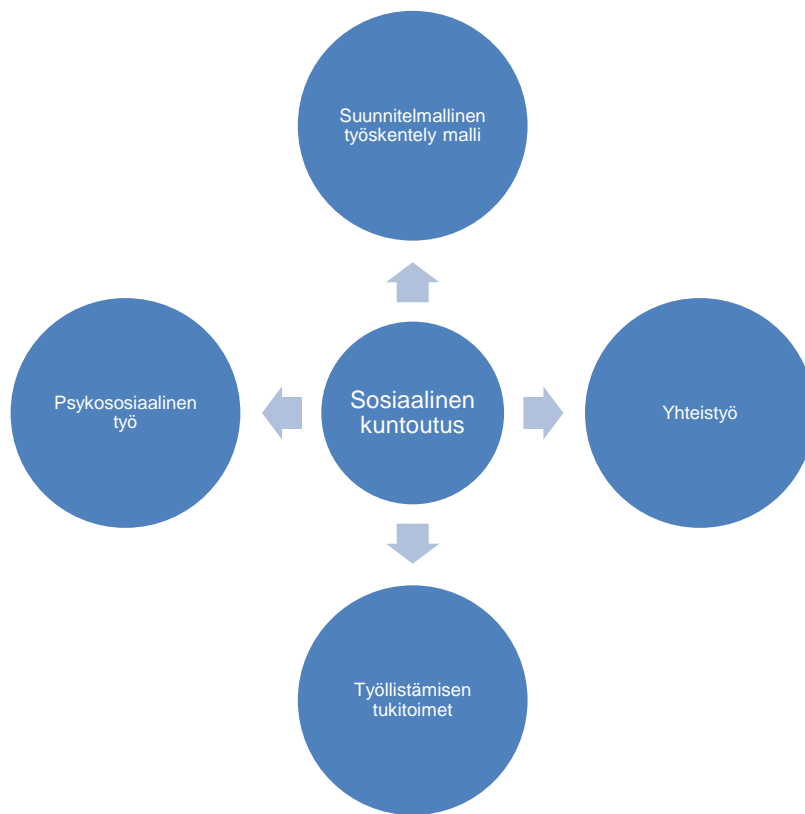
Mira Haapamäki tuo tutkimushavaintonaan sosiaalisen kuntoutuksen määritelmää hahmotellessaan, että perinteiselle kuntoutuksen kentälle vieraampia muotoja nousee esille sosiaalisessa kuntoutuksessa. Tärkeimmäksi ja yleisemmäksi hän kuvaa niin sanotun tilanteen selvittämisen. Havaintona on, että erityisesti nuorten ja keski-ikäisten syrjäytymisvaarassa olevien ryhmän kohdalla sosiaalista kuntoutusta käytetään välineenä, jolla omaa nykytilaa ja tulevaisuutta lähdetään muodostamaan. Toisena sosiaaliselle kuntoutukselle ominaisena tavoitteena, Haapamäki nosti muutoksen aikaansaamisen ja

ajattelumallien muuttamisen. Sosiaalisen kuntoutuksen haluttiin olevan muutoksen alulle paneva toimi (Haapamäki 2009:21).

Sosiaalibarometrissä vuodelta 2012 Hakkarainen, Londèn, Luhtanen, Peltosalmi, Silta-niemi ja Särkelä kohdentavat sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmäksi syrjäytymisuhan alla olevat nuoret tai nuoret aikuiset, mielenterveyskuntoutujat, maahanmuuttajat, kehitysvammaiset, päihteiden ongelmakäyttäjät sekä pitkäaikaistyöttömät elikkä vaikeasti syrjäytyneet henkilöt. Sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoiksi sosiaalibarometrissa luetellaan asiakkaan elämäntilanteen kartoittaminen, kuntoutus- tai palvelusuunnitelman laatiminen asiakkaan kanssa, kuntoutuksen tavoitteiden tarkistaminen ja uudelleenmäärittely, yksilökohtainen- ja ryhmämuotoinen psykososiaalinen työ sekä sopeutumisvalmennus (Hakkarainen ym. 2012:21.)

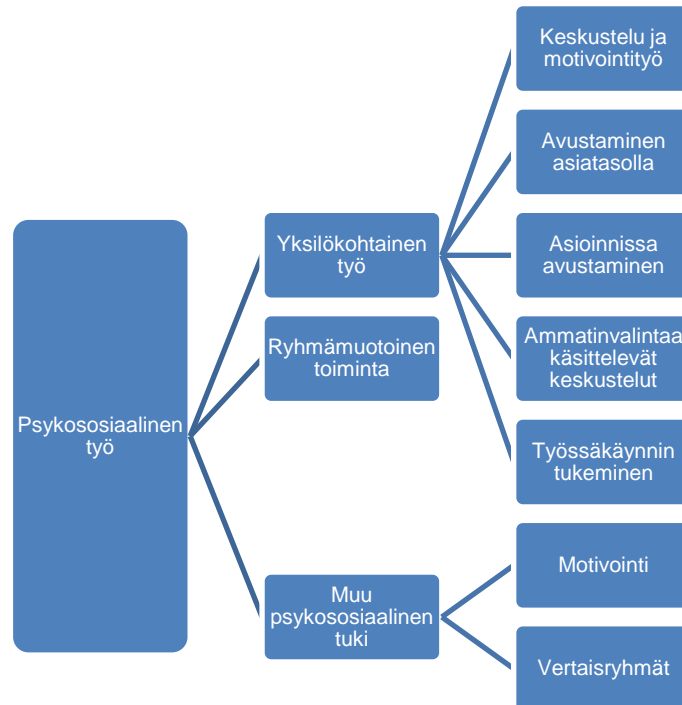
5.1 Psykososiaalinen työ

Terhi Hinkka, Juha Koivisto ja Riitta Haverinen (2006:23) ovat kirjallisuuskatsauksessaan käsitelleestä aineistosta jaotelleet sosiaalisen kuntoutuksen neljään työmuotoon (kuvio 1).

Kuvio 1. Sosiaalisen kuntoutuksen neljä työmuotoa (Hinkka ym. 2006:23).

Psykososiaalisen työn muodot nousevat esille niin lain määritelmässä kuin aiemmin katsauksessa esillä olleissa tutkimusotteissa. Hinkka ym. jatkaa psykososiaalisen työmuodon toiminta ja ilmenemispaikkojen avaamista katsauksessaan seuraavalla kuviolla (kuvio 2).

Kuvio 2. Psykososiaalinen työ on tutkimuksessa määritelty toiminnalliseksi ja emotionaaliseksi (Hinkka ym. 2006:23).

Psykososiaalinen näkökulma painottaa asiakkaaseen yksilönä liittyviä tekijöitä, mutta lähtökohtana on aina yksilön ja sosiaalisen ympäristön vuorovaikutus. Asiakkaan tilannetta ja haasteita ei tarkastella puhtaasti terapeuttisesti. Psykososiaalinen työ asettaa kuitenkin tekijälleen haastetta, työntekijän tulee osata kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen menetelmiä. Psykososiaalinen työ liittyy usein tilanteisiin, joihin liittyy psyykkisiä ongelmia, kriisejä ja vaikeita ihmissuhteita sekä päihdeongelmaa. Kohderyhmänä on yleensä huono-osaiset, syrjäytyneet tai marginalisoituneet ihmiset. Tällaisten asiakasryhmien ollessa kyseessä psykososiaalinen työ on korjaavaa, ei ennaltaehkäisevää. (Raunio 2009:178-179.)

Raunio jatkaa psykososiaalisen työn poikkeavan palveluohjauksesta ja byrokratiatyöstä siten, että niissä riittää toimenpiteiden perustaksi luotettavia tosiasioita asiakkaasta ja hänen tilanteestaan ja näin ollen asiakkaan kokemukselliseen todellisuuteen syventyminen ei ole olennaista. Psykososiaalisessa työssä työntekijältä vaaditaan erityistä kykyä

paneutua asiakkaan tilanteeseen ja kykyä ymmärtää hänen subjektiivista kokemusmaailmaansa. Työskentelyssä on oleellista asiakkaan ja työntekijän dialogi ja vuorovaikutus. Työntekijällä ei todennäköisesti ole identtisiä kokemuksia asiakkaan tilanteesta, mutta hän voi oman kokemus pohjansa kautta ymmärtää asiakkaan kokemaa. Olennaista on, että työntekijä on työstänyt omat kokemuksensa. (Raunio 2009:180-182.)

Sosiaalityön käsikirjassa vuodelta 2007 Kananoja, Lähteinen, Majamäki, Laiho, Sarvimäki, Karjalainen ja Seppänen, kirjoittavat Raunion (2009) esittelemän byrokratiatyön olennaisuudesta toiseen sävyyn. Kananoja ym. toteavat, että jokainen tapaaminen asiakkaan ja työntekijän välillä on ainutlaatuinen ja ne voivat joko vahvistaa asiakasta tai olla alistavia, nöyryyttäviä sekä asiakkaan itsemääräämistä loukkaavia tapahtumia. Kysymys ei ole käytettävissä olevasta ajasta tai sen puutteesta vaan työntekijän tavasta kohdata asiakas. Asiakkaan elämäntilanteen kartoitus ja käsittely ei sosiaalityössä ole vain tiedon hankintaa ja sen antamista. Keinot, jolla asiakkaan elämäntilannetta ja tavoitteita selvitetään, ovat ennen kaikkea tarkoitettu auttamaan asiakasta itseään oman elämänsä ja siihen vaikuttavien asioiden tutkimisessa ja hahmottamisessa (Kananoja ym. 2007:108).

Eeva Vehviläinen viittaa Pro Gradu tutkielmassaan (2014) Riitta Granfeltiin (1993) joka viittaa Sven Hesslen (1985) määritelmään psykososiaalisen työn suuntaviivoiksi seuraavaa: 1) työskentelyn selkeästi rajatun todellisen tavoitteen saavuttamiseksi, 2) työskentelyn painotuksen pitämisen ihmisen nykyisessä elämäntilanteessa, 3) työskentelyn kohdentamisen asiakkaan sosiaaliseen verkostoon, 4) eri työmuotojen ja menetelmien joustavan käytön ja 5) ihmisen aktivoimisen ratkaisujen löytämiseksi sekä 6) avoimeen ja kokonaisvaltaiseen yhteistyöhön pyrkimisen. Vehviläinen kirjoittaa, että Granfeltin (1993) mukaan psykososiaalinen työ ei ole terapiamuoto vaan sosiaalityön orientaatio. Psykososiaalisessa sosiaalityössä terapeutin ulottuvuus tiedostetaan, mutta työskentelyn osana voivat olla sosiaaliset, taloudelliset ja psyykkiset ongelmat (Vehviläinen 2014:25).

Voimavarakeskeisyys sisältyy psykososiaaliseen ohjausmalliin. Ohjaustyössä on lähtökohtana asiakkaan kokema ongelmatilanne, johon tämä kokee tarvitsevänsä tukea. Psykososiaalisen ohjaustyön tarkoituksena on tukea asiakasta tunnistamaan, ottamaan käyttöön ja lisäämään omia voimavarojaan. Tarkoituksellista on ohjata asiakasta myös tunnistamaan uhatut ja jo kenties menetetyt voimavarat. Ohjauksen edetessä keskitytään asiakkaan kasvun ja kehityksen edistämiseen, asiakkaan vahvuuksiin, sosiaalisten

suhteiden, verkostojen ja asiakkaan itsenäisen itseensä kohdistuvan tuen vaikutusten aikaansaamiseen (Sayed – Helminen 2017:64).

5.2 Asiakaslähtöinen ohjaus

Termissä asiakaslähtöinen kuntoutus sana ”lähtöisyys” viittaa siihen, että suunnitelmia tehdään asiakkaan tavoitteista lähtevien vaihtoehtojen pohjalta. Termi on ollut viime vuosikymmenen aikana laajasti käytössä kuntoutuksessa ja yleisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa painottaen nimenomaan asiakkaan henkilökohtaisten tavoitteiden pohjalta tapahtuvaa toiminnan suunnittelua ja päätöksentekoa (Järvikoski 2013:41).

Jari Helminen artikkelissaan Kolme näkökulmaa sosiaaliohjaukseen (2016) toteaa, että asiakaslähtöisyys voidaan mieltää sosiaalihuollon peruskiveksi. Sosiaalihuollon asiakastyön lähtökohdat muodostavat asiakkaan elämäntilanne, hyvinvointi, voimavarat toimintakyky sekä arki. Asiakaslähtöisessä työssä asiakkaan toiveet ja odotukset huomioidaan, jolloin asiakkaan osallistuminen työskentelyyn helpottuu. Ohjaustyötä kuvastaa myös ilmaisu lähityö. Asiakas ja työntekijä toimivat usein asiakkaalle tutussa ympäristössä, kuten asiakkaan kotona (Helminen 2016:6-17).

Asiakaslähtöinen vuorovaikutus asiakastyössä voi olla tarkastelussa myös siitä näkökulmasta, miten tuemme asiakkaan subjektisuutta. Subjektius käsitteellä tarkoitetaan sitä, miten ihminen käsittää itsensä ihmisenä, joka kykenee tekemään valintoja ja päätöksiä sekä vaikuttamaan omaan elämäänsä toiminnallaan (Mönkkönen 2007:142).

Asiakaslähtöisessä ohjaustyössä subjektuuden tukemisen seurauksena voi olla havaittavissa merkkejä muutospyrkimyksistä. Tällainen voi olla esimerkiksi se, että asiakas alkaa haaveilla tulevaisuudesta. Tutkimalla uusia vaihtoehtoja ja kyseenalaistamalla vanhoja ajatuksia asiakas saattaa selkeyttää identiteettiään, tavoitteitaan sekä kohdentaa ajatuksiaan mielekkäämmän elämän saavuttamiseen. Ihmisen käsitys itsestä ja ympäröivästä maailmasta saattaa muuttua elämän aikana (Saariluoma 2003:113).

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisussa 3/2014 Frank Martela ja Karoliina Järvenkö määrittelevät sisäiseksi motivaatioksi voiman, joka itsessään ohjaa meitä tekemään asioita jotka kiinnostavat meitä. Asioita ei tehdä sen takia, että jättämällä ne tekemättä saisimme rangaistuksen tai vastavuoroisesti ne tehtyämme palkkion eli ulkoisten motivaatio tekijöiden vuoksi. Sisäinen motivaatio sisältää ennakoivaa ajattelua sekä

aktiivista innostusta. Sisäistä motivaatiota on kahdenlaista, sisäsyntyistä motivaatiota ja sisäistettyä motivaatiota. Sisäsyntyisessä motivaatiossa tekeminen itsessään tuottaa mielihyvää. Sisäistetyssä motivaatiossa on yhteys tekijälle itselle tärkeisiin päämääriin ja arvoihin, siksi asian tekeminen tuntuu arvokkaalta. Sisäsyntyinen motivaatio näyttäytyy vahvimpana motivaation muotona, mutta se on luonteeltaan häilyvää. Tästä johtuen pitkäjänteisen suorittamisen kannalta on tärkeää, että sisäistetty motivaatio on vahva. (Jarenko – Martela 2014:14).

Sosiaali- ja terveydenhuoltoalan asiakastyö on usein ohjaus- opetus- tai motivointityötä. Työntekijä pyrkii saamaan aikaan asiakkaan terveyden ja hyvinvointiin liittyvissä asioissa myönteistä muutosta asiakasta motivoimalla. Motivointia on hyvä tarkastella dialogisuuden ja yhteistoiminnallisuuden näkökulmasta. Motivointityö on vaativaa ja usein edellyttää tekijältään hienotunteisuutta, maltillisuutta ja realistisuutta tavoitteiden asettamisessa. Tästä syystä dialogin kautta asetetusta tavoitteesta tulee parhaimmillaan yhteinen päämäärä (Mönkkönen 2007:147-148).

6 Opinnäytetyön toteutus

6.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyöni on työelämälähtöinen opinnäytetyö. Asumisohjauksen prosessikuvaus liittyy vuoden 2017 aikana toteutettuun PTKY Karviaisen mielenterveys- ja päihdepalveluiden kehittämistyöhön. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tavoitellaan ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan opastamista, ohjeistamista ja selkeyttämistä. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla käytäntöön suunnattu ohje, ohjeistus tai opas, kuten perehdyttämisopas, turvallisuusohjeistus tai ympäristöohjelma. Ammattikorkeakoulussa annettun opetuksen tavoitteena on, että opiskelijat valmistuttuaan toimivat alansa asiantuntijatehtävissä (Vilkkä – Airaksinen 2003:9).

Tämä opinnäytetyö liittyy silloiseen työkenttääni mielenterveys- ja päihdeavopalveluiden lähiesimiehenä. Asumisohjaajan toimi on perutettu Perusturvakuntayhtymä Karviaiseen vuonna 2013. Toimi oli alun alkaen jakautunut siten, että puolet toimesta budjetoitiin sosiaalipalveluiden aikuissosiaalityön kautta ja puolet terveyskeskuspalveluiden mielenterveys- ja päihdepalveluista. Vuonna 2014 toimi siirtyi kokonaisuudessaan mielenterveys-

ja päihdepalveluihin. Talvella vuonna 2016 asumisohjaus kiinnitettiin uuteen kotiin vietävien palveluiden tiimiin. Tiimi kasvoi nelihenkiseksi ja sen tehtäviin asumisohjauksen lisäksi kuuluu mielenterveyskuntoutujien päivätoiminnan toteuttaminen. Kotiin vietävien palveluiden tiimi pitää sisällään kaksi ohjaajaa sekä kaksi psykiatrista sairaanhoitajaa. Asumisohjauksen perustehtävä on edelleen sama asiakkaiden itsenäisen asumisen turvaaminen. Itsenäisen asumisen turvaamisen käsitteeseen kuuluu mielenterveyskuntoutujien tukeminen kotiloissa siten, että erikoissairaanhoidon laitosjaksoja ja siirtymistä palveluasumiseen voitaisiin välttää. Tässä asumisohjauksen psykiatrisilla sairaanhoitajilla on merkittävä rooli lääkehoidon turvaamisen näkökulmasta.

6.2 Prosessikuvauksen sisällön tuottaminen

Asumisohjauspalvelua oli Perusturvakuntayhtymä Karviaisessa tuotettu jo siis vuodesta 2013 alkaen. Tuolloin vuonna 2013 asumisohjaukseen oli määritelty muutamia reunaehdotuksia palvelulle. Palvelun tarkoitus oli turvata kulloisenkin asiakkaan itsenäinen asuminen, kestoksi oli määritetty kolme kuukautta ja palveluun ohjautuminen tapahtui yhteydenotolla asumisohjaajaan.

Tein prosessikuvausta yhteistyössä kotiin vietävien palvelun tiimin kanssa. Tiimi oli aloittanut asumisohjaustyön vuoden 2016 helmikuussa ja tiimin jäsenet olivat tehneet asumisohjausta vuoden verran, kun aloitimme prosessikuvaukseen liittyvät tiimipalaverit helmikuussa 2017. Teimme prosessikuvausta toukokuuhun 2017 asti ja tapaamisia asumisprosessikuvauksen tiimoilta oli yhteensä 7. Lisäksi yksikköemme esimies osallistui tiimipalaveriin kerran ja hänen kanssaan keskustelin erikseen useamman kerran asumisohjausprosessista niin kahdenkeskisissä palavereissa, kuin yksikköemme esimiespalavereissa joissa mukana oli myös asumispalveluidemme lähiesimies.

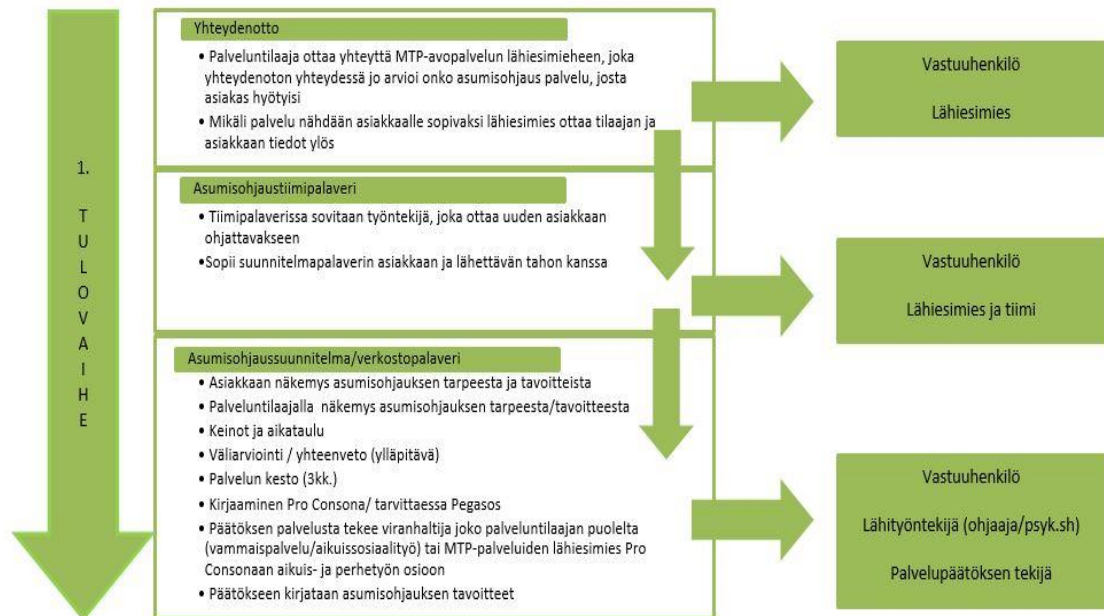
Asumisprosessikuvausta varten hain tutkittua tietoa niin kuntoutuksesta, sosiaalisesta kuntoutuksesta, psykososiaalisesta työstä kuin syrjäytymisestä ja osattomuudesta. Syrjäytymiseen ja osattomuuteen pyrin hakemaan katsontakantaa, joka tukisi asiakasläh- töistä lähiohjaustyötä jota asumisohjauksessa tehdään.

7 Asumisohjausprosessikuvaus

7.1 Tulovaihe

Palveluun hakeudutaan mielenterveys- ja avopalveluiden lähiesimiehen kautta. Asiakkaita ohjautuu palveluihin organisaation sisältä esimerkiksi aikuissosiaalityöstä ja vammaispalveluista. Organisaation ulkopuolelta ohjautuvat asiakkaat ottavat yhteyttä mielenterveys- ja päihdepalveluiden palvelupuhelimeen. Tällaisia asiakkaita voivat olla esimerkiksi erikoissairaanhoidon kautta ohjautuvat asiakkaat, omaisten kautta ohjautuvat asiakkaat tai itsenäisesti yhteyttä ottavat asiakkaat. Lähiesimies kartoittaa alustavasti yhteydenoton aikana palvelun tarkoituksellisuuden kyseessä olevalle asiakkaalle. Lähiesimies vie palvelupyynnön kotiin vietävien palveluiden tiimille, jossa asumisohjauksen toteuttava lähityöntekijä ottaa asiakkaan ja palveluntilaajan tiedot itselleen. Lähityöntekijä ottaa yhteyttä asiakkaaseen ja palveluntilaajaan sopiakseen verkostotapaamisen. Verkostotapaamisessa käydään läpi asiakkaan sekä palveluntilaajan näkemys palveluntarpeesta ja tavoitteesta. Verkostotapaamisessa kirjataan asumisohjaus suunnitelma, jossa on sovittuna tavoite, keinot, aikataulu ja väliarviointi ajankohta. Suunnitelma tehdään sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmä Pro Consonaan aikuis- ja perhetyön suunnitelma -osioon. Tapahtumat kirjataan aikuis- ja perhetyön asiakaskertomus -osioon otsakkeella asumisohjaus ja otsikoidaan kulloisenkin tapahtuman mukaan esimerkiksi kotikäynti tai asiakaspuhelu.

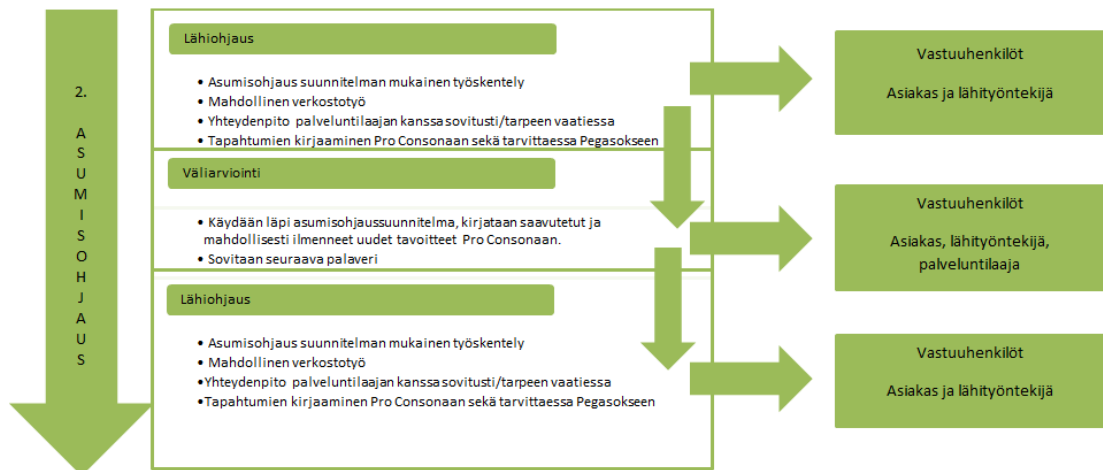
Palvelupäätös tehdään Pro Consona -ohjelmaan aikuis- ja perhetyön -osioon. Päätöstekstiin kirjataan palvelun tavoite. Tulovaiheessa palvelupäätös tehdään aina kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Asiakkaan tullessa palveluun oman organisaation sisältä esimerkiksi aikuissosiaalityön tai vammaispalvelun kautta, päätöksen tekee palvelupyynnön tehnyt taho. Mielenterveys- ja päihdepalveluiden lähiesimies tekee päätöksen palvelusta, mikäli asiakas tulee palveluun esimerkiksi omasta aloitteestaan, omaisen ohjaamana tai muusta ulkopuolisesta verkostosta. Mikäli aiemmin palveluun esimerkiksi aikuissosiaalityön päätöksellä tulleen asiakkaan palveluntarve aikuissosiaalityössä loppuu ja asumisohjauksen tarve jatkuu, niin lähiesimies tekee päätöksen palvelusta. Mikäli asumisohjaussuunnitelmaan liittyy lääkehoidon turvaamista, kirjaaminen tapahtuu terveydenhuollon potilastietojärjestelmään Pegasokseen. Työntekijä kirjaa tiedot asiakkaan hoitotapahtumat -lehdelle.

Kuvio 3. Asumisohjauksen tulovaiheen prosessikaavio (Liite 1).

7.2 Asumisohjauksen lähiohjausvaihe

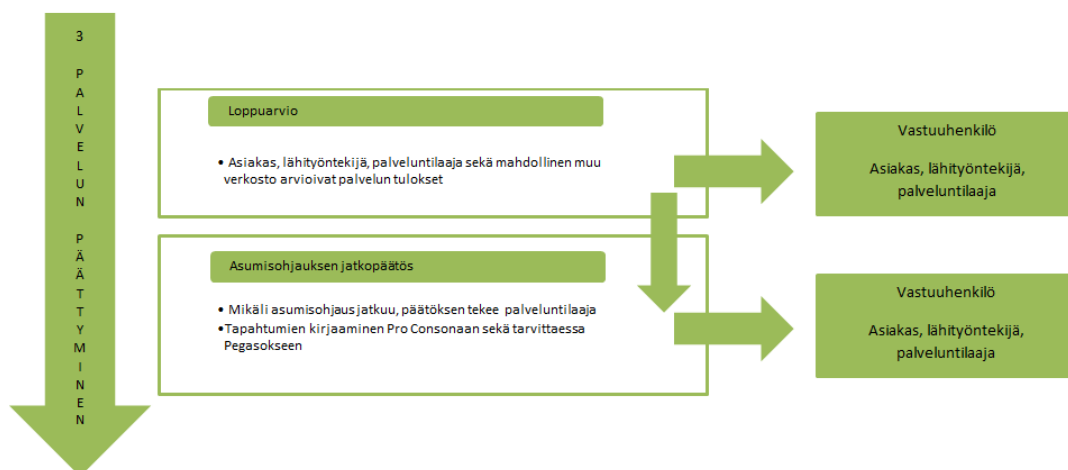
Asiakas ja lähityöntekijä työskentelevät asiakaslähtöisesti asumisohjaussuunnitelmaan asetettujen tavoitteiden suuntaisesti. Lähityöntekijä kirjaa prosessin edetessä tapaamiset ja tapahtuneet yhteydenotot sosiaalihuollon Pro Consona ohjelmaan asiakaskertomukseen. Asiakkaan suunnitelmasta ja tavoitteista riippuen voi olla tarpeen tehdä kirjauksia myös terveydenhuollon Pegasos järjestelmään. Asumisohjauksen tavoitteiden toteutumista ja mahdollisesti ilmenneiden uusien haasteiden arviointi toteutetaan asiakkaan, lähityöntekijän, palveluntilaajan ja muun asiakkaan verkoston kanssa asiakkaan asumisohjaussuunnitelmaan sovitussa aikataulussa. Väliarviopalaverissa sovitaan ja kirjataan mahdolliset muutokset ja tarkennukset asumisohjaussuunnitelmaan. Palveluntilaaja tekee kirjaukset suunnitelmaan ja mikäli palvelupäätös on mielenterveys- ja päihdepalveluiden päätöksellä toteutettavaa toimintaa, asumisohjauksen ohjaava lähityöntekijä kirjaa muutokset suunnitelmaan. Palaverissa sovitaan loppuarviopalaverin aika.

Kuvio 4. Asumisohjauksen asumisohjausvaihe prosessikaavio (Liite 2).

7.3 Asumisohjauksen päättäminen

Loppupalaverissa asiakas, asumisohjauksen antanut lähityöntekijä, palveluntilaaja sekä mahdollinen muu verkosto arvioivat asumisohjauksen tulokset ja mahdollisen jatko-ohjauksen tarpeen. Asumisohjauksista voidaan jatkaa, mikäli asiakas, lähityöntekijä ja palveluntilaaja niin arvioivat. Asumisohjausprosessin jatkuminen on usein tarpeellista niissä tilanteissa, joissa asiakasta ohjataan uusiin palveluihin esimerkiksi psykiatrianpoliklinikalle, alkuperäiset tavoitteet ovat saavuttamatta ja ne nähdään realistisiksi saavutettaviksi, alkuperäisiä tavoitteita on perustellusti tarkennettu ja tavoite muuttunut sekä asiakkaan itsenäisen asumisen turvaaminen esimerkiksi lääkinnällisen tasapainon saavuttamisen ajaksi (lääkehoidon turvaaminen).

Kuvio 5. Asumisohjauksen päättymisvaihe prosessikaavio (Liite 3).

8 Opinnäytetyön arviointi

Prosessikuvauksen tekeminen sai alkunsa tarpeesta selkeyttää ja tarkentaa asumisohjauksen viitekehystä sekä tuottaa selkeä ohjeistus asumisohjauksen kulusta niin palveluntuottajille kuin palveluntilaajille. Prosessikuvauksessa on avattu asiakkuuteen tuleminen, toimintavaihe sekä palvelunpäättövaihe. Palveluprosessikuvaus palvelee erityisesti Perusturvakuntayhtymä Karviaisen sisäistä toimintaa selkeyttäen esimerkiksi kulloiseenkin asiakkuuteen liittyvän palvelupäätöksen tekijän. Opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksessa on tuotu esille asiakaslähtöistä ohjausta. Itse asiakaspalveluprosessikuvauksen tekovaiheessa asiakaslähtöisyyden arviointi jäi työntekijätasolle.

Palvelua käyttävät asiakkaat eivät olleet mukana tuottamassa prosessikuvausta. Tässä vaiheessa oli oleellista saada prosessikuvaus, joka selkeyttää palvelua ja sitä kautta tuottaa asiakkaille parempaa palvelua. Asiakasprosessikuvauksen mukaisen toimintamallin vakiinnuttua olisi tärkeää ottaa palvelua käyttävät asiakkaat mukaan arvioimaan palveluprosessin toimivuutta. Arvioinnissa olisi hyvä selvittää asiakkaiden omia kokemuksia palvelun ajallisesta riittämisestä viikottasolla ja kokonaiskeston mukaan. Tämän lisäksi olisi oleellista selvittää asiakkaan henkilökohtainen kokemus kuulluksi tulemisesta omasta elämästään sekä sen huomioiminen tavoitteissa ja ohjauksessa.

Perusturvakuntayhtymä Karviaisessa koulutetaan henkilöstöä vuoden 2018 aikana Motivoidun haastattelun osalta. Tämä on yksi toimenpide, joka osaltaan vahvistaa myös

asumisohjauspalvelua ja tuottaa lisäarvoa asiakkaille. Asumisohjauspalvelun tiimoilta olisi hyvä tehdä palvelua kuvaava esite, joka palvelisi selkeämmin asiakkaita ja muita palvelusta kiinnostuneita henkilöitä.

9 Pohdinta

Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä ja rooli sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla on tutkimuksen valossa edelleen määrittelemättä. Tutkimuksissa todettiin, että sosiaalinen kuntoutus elää ja kehittyy aikakauden mukaan. Suomessa sosiaalisen kuntoutuksen rooli on muuttunut verrattain lyhyessä ajassa 1970-luvun vammaisryhmien ympäristöllisestä elinolosuhteiden suunnittelusta, 1990-luvun laman lieveilmiöiden kautta jo aika hyvin jäsentyneeksi toimintamalliksi, jossa huomioidaan myös yksilön psykososiaaliset haasteet. Huomioitavaa on, että sosiaalinen kuntoutus muuttuu jatkossakin ajan ilmiöiden mukaan. Väestön ikärakenteen muuttuminen tulee lisäämään panostusta ikäihmisten sosiaalisen kuntoutuksen paineeseen jo pelkästään ikääntymisen tuottamasta yksinäisyydenkokemuksesta lieveilmiöineen. Sosiaalisen kuntoutuksen ja sen psykososiaalisen työotteen sisällöt, kotiin vietävine palveluineen sekä vanhusten päivätoiminta, on toimintakykyä ja itsenäistä selviämistä tukevaa. Näin ollen se mahdollistaa pidempään itsenäisen asumisen ja on taloudellisesti halvempi vaihtoehto hyvinvointivaltiolle. Sosiaalisen kuntoutuksen muodoista psykososiaalinen työ lisääntyy ja tämä nimenomaisesti tuottaa arvoa niin asiakkaalle kuin yhteisölle. Psykososiaalinen työ on se sosiaalisen kuntoutuksen osa, jonka kanssa olen itse työ elämässä konkreettisesti tekemisissä ja sen huomioiminen opinnäytetyöhöni liittyvässä prosessikuvauksessa on yhdessä avainasemassa.

Raija Kerätär lainaa Adleria (2009) joka esittää mielestäni psykososiaaliseen työotteeseen selkeän ajattelumallin seuraavasti. Asiakkaan tilanteen ymmärtämistapoja voi kuvailla avoimella ja suljetulla systeemillä. Avoimessa systeemissä potilasta lähestytään samalla tavalla kuin viallista konetta, joka on mahdollista tutkia ja korjata ilman, että hänen kanssaan perustaa varsinaisen vuorovaikutussuhteen. Potilaan suljetussa systeemissä olevia tekijöitä, kuten psykologisia ongelmia, voi ymmärtää ainoastaan hyväksymällä henkilön yksilöllisyyden. Tämä voi toteutua vain yhteistyösuhteessa, jossa empaattinen vuorovaikutus avaa suljetun systeemin. Avoin (biomedikaalisen mallin mukainen) ja suljettu (biopsykososiaalisen mallin mukainen) systeemi eivät ole toisiaan pois sulkevia, vaan edellinen on jälkimmäisen osa (Kerätär 2016:51). Asumisohjauksessa

tämä tarkoittaa sitä, että tutustaan asiakkaan ajatuksiin, elämään ja lähdetään selvittämään mistä syystä rahat eivät riitä esimerkiksi ruokaan ja vuokraan sen sijaan, että asiakas vain ohjataan hakemaan harkinnanvaraista toimeentulotukea.

Osallisuus teematutkimuksissa oli mielestäni aiheellisesti otettu esille syrjäytymistermin kautta. Yksilön henkilökohtainen kokemus osallisuudesta/osattomuudestaan sekä syrjäytymisestään antaa lähtökohdat psykososiaaliselle työlle. Tällä tarkoitan sitä, että pelkästään ansiotyö ei ole tae siitä, että ihminen kokee olevansa osallinen. Yhteiskunnallisesti katsottuna mahdollisimman monen ihmisen ansiotyössä oleminen on tavoitteellista. Mielenterveys- ja päihdepalveluihin ja ylipäättään sosiaalisen kuntoutuksen piiriin ohjautuneilla ihmisillä todennäköisesti on kasautunut sen kaltaisia haasteita, ettei pelkkä työpaikan osoittaminen riitä haasteiden ratkaisemiseen.

Helsingin Sanomat julkaisi artikkelin 5.12.2017 jossa avattiin Nuoristotutkimusseura ry:n ja Nuorisotutkimusverkoston tuoretta tutkimusta. Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista -tutkimuksessa oli haastattelujen kautta tutkittu työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten arvoja, asenteita ja kokemustietoa niin heidän omasta hyvinvoinnistaan kuin yhteiskunnan tilasta.

Helsingin Sanomien artikkelissa haastateltiin tilastotutkija Sami Myllyniemeä, joka artikkelin alku metreillä toteaa tutkimuksessa ilmenneen seuraavaa *”Syrjäytyminen on nuorten mielestä nimenomaan ystävien puutetta ja sivuun jäämistä sosiaalisesta elämästä. Ulkopuolisuus palkkatyöstä tai opiskelusta on heidän mielestään vähemmän olennaista”* (Valtavaara HS 5.12.2017.)

Syrjäytyneet nuoret eivät automaattisesti koe työttömyyttä syrjäytymisen syvimmäksi olemukseksi vaan suurempi ongelma on yksinäisyys. Asumisohjauspalvelun asiakaskuntana ovat työikäiset (18 – 64 -vuotiaat) ihmiset. Asiakaskunnan haitari syrjäytymisen, osattomuuden ja osallisuuden haitarilla on suuri. Yhtä suuri haitari on siinä ovatko asiakkaat työssäkäyviä, opiskelijoita, eläkeläisiä, työkyvyttömyyseläkkeellä olevia, työttömiä, hoitovapaalla olevia tai kotiäitejä/isiä. Ihmisten henkilökohtaisista määritelmistä ja kokemuksista ammentaen voisimme varmasti löytää kaikista edellä mainituista ryhmistä henkilöitä, jotka kokevat olevansa osattomia tai osallisia.

Nuorisotutkimusseura ry:n ja Nuorisotutkimusverkoston tutkimuksen mukaan näkemyksiä nuorten syrjäytymisen syistä on tutkittu jo 20-vuoden ajan Nuorisobarometreissa. Tuona aikana ystävien puute on koko ajan noussut keskeisimmäksi tekijäksi. Tilastollisissa syrjäytymisen määritelmissä lähdetään pääsääntöisesti liikkeelle opiskelun ja palkkatyön ulkopuolisuudesta. Nuorten omissa näkemyksissä koulutuksen tai työn puute ei nouse syrjäytymisyyden kärkeen (Gretschel – Myllyniemi 2017: 35-36).

Mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat työotteeltaan peruspalveluissa psykososiaalista työtä. Toisinaan asiakkaan lähtötilanne on se, että työotteena on psykososiaalinen korjaava työ. Mikäli yhteiskunnallisesti työttömiä, kouluttamattomia, mielenterveysongelmaisia ja päihdeongelmaisia käsitellään yhtenä massana, tunnistamatta asiakkaan todellista tilannetta, päätöksen teko voi pahimmillaan olla sitä, että esimerkiksi psykososiaaliseen työhön annetaan resursseja vain kevyemmän porrastuksen kautta, eikä todellisen yksilöllisen tarpeen mukaan. Työntekijän on myös tunnistettava asiakkaan oma kokemus siitä, mitä hän tarvitsee kokeakseen osallisuutta.

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa todetaan sosiaalihuoltolaissa olevan määritelty myös tuen tarve osallisuuden edistämiseksi ja sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi. Syrjäytymisen torjunnassa osallisuuden lisääminen nähdään merkittävänä tekijänä. Samaisessa soveltamisoppaassa huomioidaan myös asiakkaan kuuleminen ja hänen toiveidensa sekä tarpeidensa kirjaaminen asiakassuunnitelmaan. Lisäksi kirjaamisen tulisi mahdollisuuksien mukaan toimia asiakasprosessia ohjaavina seikkoina (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017:29,41). Edellä esitetyt lainsoveltamiskohdat antavat meille työntekijöille viitteitä siitä, että asiakaslähtöisyys on keino syrjäytymisen ehkäisyyn ja osallisuuden lisäämiseen. Paljon jää kulloisenkin sosiaalialan ammattihenkilön arviointikyvyn, voimavarojen ja osaamisen varaan. Syrjäytymisen ja osattomuuden ehkäisyyn vaikuttaa myös paljon alueelliset eroavaisuudet sekä kuntakohtainen poliittinen arvottaminen. Laki jättää paljon porsaanreikiä siinä mielessä, että esimerkiksi mielenterveys- ja päihdepalveluissa on paljon väljyyttä sen jälkeen, mitä määritellään peruspalveluiden lisäksi kuntien tuottavan asukkailleen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä on kertaluontoisia palveluja, jotka voidaan helposti tuotteistaa ja paketoita. Tällaisia on esimerkiksi kausirokotukset, harkinnanvarainen toimeentulotuki ja hampaiden tarkastus. Asiakasprosessikuvauksissa ja palvelupaketeissa sosiaalisen kuntoutuksen yhteydessä saattaa piillä se vaara, että niistä tehdään liian tiukoja ja niitä seurataan liian orjallisesti. Useasti asiakkaat, jotka ohjautuvat esimerkiksi

asumisohjauksenpiiriin, ovat siinä tilanteessa, ettei heillä ole toimintakykyä olla niin sanotusti ”valveutuneita kuluttajia”. Todennäköistä on, että henkilöt käyttävät samanaikaisesti monia muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Asiakkaan palveluun tulee nimetä vastuuhenkilö. Organisaatioiden ja sektorirajojen yli menevässä verkostotyössä vastuuhenkilön rooli asiakkaan kuntoutusprosessin edunvalvojana korostuu entisestään. Mielenterveys- ja päihdetyössä sovelletaan monia lakeja. Sosiaalihuoltolakia, terveyspalvelulakia sekä mielenterveys- ja päihdepalvelulakia tarkastellaan ja sovelletaan yksilön kuntoutusprosessin aikana. Tärkeää olisi ymmärtää sosiaalisen kuntoutuksen syvin olemus asiakkaan kuntoutumisprosessin läpileikkaavana kuntoutuksen viitekehyksenä.

Lähteet

Ainutlaatuinen tutkimus syrjäytymisestä: Ystävien puute on nuorten mielestä kaiken alku ja juuri – ”Moni sanoo, ettei välitä enää mistään, ei se hyvältä kuulosta” Helsingin Sanomat 2017. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005478034.html>
Luettu 20.1.2018

Ala-Kauhaluoma, Mika & Tuusa, Matti (2015) Sosiaalinen kuntoutus nuorten osallisuuden vahvistajana. Kuntoutus 38(1), 35-41.

Hakkarainen, Tyyne – Londén, Pia - Luhtanen, Marjukka - Peltosalmi, Juha - Siltaniemi, Aki - Särkelä, Riitta 2012. Sosiaalibarometri 2012. Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. SOSTE.

Haapamäki, Mira 2009. Sosiaalinen kuntoutus ja asiakkaiden vaikutusmahdollisuudet Koutsu- valmennukseen osallistuneiden kertomana. Pro Gradu-tutkielma. Sosiaalitutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-19796>

Haimi, Tea – Hurme, Jaana 2007. Sosiaalisen kuntoutuksen käsite 1950-luvulta nykypäivään. Sosiaalityö Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-2007344>

Helminen, Jari 2016. Sosiaaliohjaus-lähtökohtia ja käytäntöjä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy

Helminen, Jari 2017. Asiakkaan moniammatillinen ohjaus sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sayed, Terttu – Helminen, Jari. Psykososiaalinen ohjaus – Malli sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakastyön ja integraation kehittämiseen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy

Hinkka, Terhi - Koivisto, Juha – Haverinen, Riitta 2006. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Helsinki: Valopaino Oy

Härkäpää, Kristiina – Järvikoski, Aila 2006. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: Werner Södeström Osakeyhtiö

Jarenko, Karoliina – Martela, Frank 2014. Sisäinen Motivaatio. Tulevaisuuden työssä tuottavuus ja innostus kohtaavat. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2014. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvj_3+2014.pdf.
Luettu 27.12.2017.

Juhila, Kirsi 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaana. Jyväskylä: Osuuskunta Vastapaino

Järvikoski, Aila 2013. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Verkkodokumentti. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114972/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1.
Luettu 25.11.2017.

Kananoja, Aulikki – Lähteinen, Martti – Marjamäki, Pirjo – Laiho, Kristiina – Sarvimäki, Pirjo – Karjalainen, Pekka – Seppänen, Marjaana 2007. Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Tietosanoma Oy

Kerätär, Raija 2016 Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömillä Oulun yliopiston tutkijakoulu; Oulun yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta. Tampere: Juvenes Print

Kivistö, Mari 2011. Henkilökohtainen apu ja monimuotoinen osallisuus. Ammatillinen lisensiaatin tutkinto. Sosiaalityön erikoistumisopinnot/ Hyvinvointipalvelujen koulutusohjelma. Lapin Yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201205071108>

Kivistö, Mari 2014. Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-751-3>
Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja: 2002:6

Mattila-Aalto, Minna 2009. Kuntoutusosallisuuden diagnoosi. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 81/2009. Helsinki: Yliopistopaino

Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy

Nuorisotutkimusseura ry:n ja Nuorisotutkimusverkosto 2017. Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista – Nuorisobarometrin erillisnäyte/aineistonkeruu http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/hankkeet/nuorisobarometrinerillisnayte/eriavoistumistyyryhmy_gret-schellyllyniemi_neet_aineistokooste_05122017_nettyin.pdf
Luettu 12.1.2018.

Perusturvakuntayhtymä Karviaisen perussopimus 2015. http://www.karviainen.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/karviainen/embeds/54693Perussopimus_1.1.2015.pdf.
Luettu 3.1.2018.

Puromäki, Henna – Kuusio, Hannamaria – Tuusa, Matti - Karjalainen Jarno 2016. Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus Kuntakyselyn tulokset. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy

Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Rissanen, Päivi 2015. Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 88/2015

Saari, Juho 2015. Huono-osaisuus. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Gaudeamus

Saari, Juho 2018. [Haastattelu} Kannattaako valita rikkaus vai rakkaus, professori Juho Saari. Kauppalehti 2018. <https://m.kauppalehti.fi/uutiset/kannattaako-valita-rikkaus-vai-rakkaus--professori-juho%20saari/DtUwfgEB> Luettu 15.2.2018.

Saariluoma, Pertti 2003. Ajattelu työelämässä: erehdyksistä mahdollisuuksiin. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17 §. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Suomen sosiaali- ja terveys ry. Helsinki
http://www.soste.fi/media/pdf/julkaisut/sosiaalibarometri12_kevyt.pdf Luettu 25.3.2017

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf Luettu 12.1.2017

Tuusa, Matti - Ala-Kauhaluoma, Mika 2014. Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:42

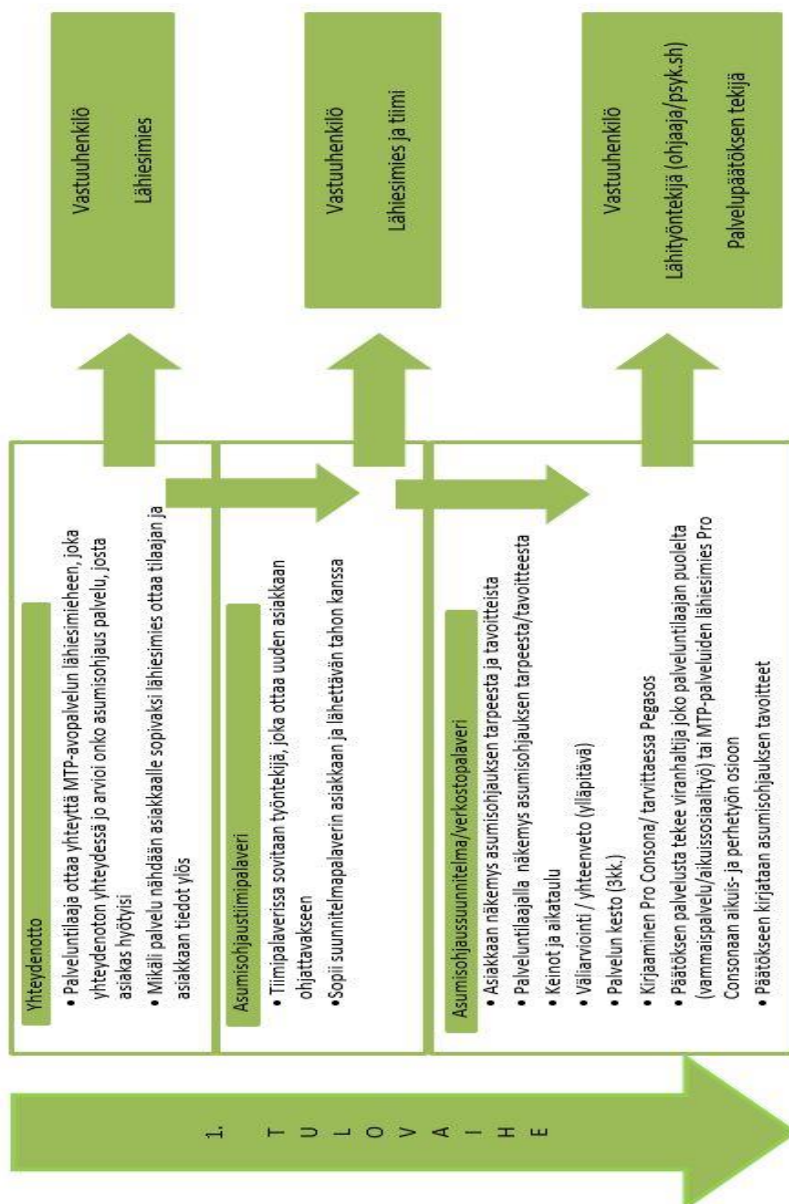
Tuusa, Matti. 2017. Sosiaalinen kuntoutus 2020- tulevaisuuden ennakointia. <https://www.thl.fi/documents/10531/3149614/Sosiaalinen+kuntoutus+2020+4.10.17.pdf/8e71e7a7-3732-4467-9a3b-c25494ff3dfd> Luettu 11.2.2018.

Vehviläinen, Eeva 2014. Psykososiaalista sosiaalityötä paikantamassa. Sosiaalityö Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201404251582>

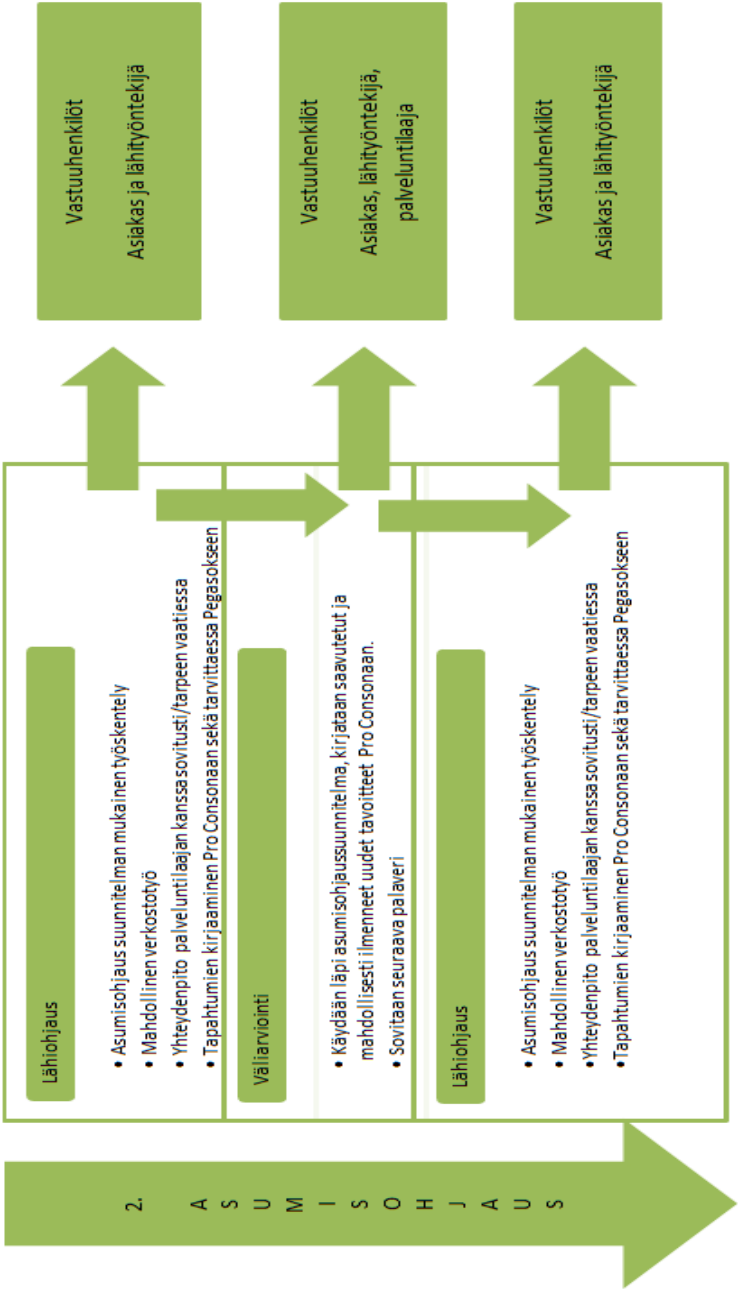
Vilkkä, Hanna – Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus.

Liitteet

Liite 1. Asumisohjauksen prosessikuvaus; tulovaihe

Liite 2. Asumisohjauksen prosessikuvaus; lähiohjausvaihe

Liite 3. Asumisohjauksen prosessikuvaus; palvelun päättyminen

